

Vippelgård og dens gåder

Nis Hansen Tingleffs levnedbeskrivelse indeholder i sin indledning, aftrykt side 41, mange spændende detaljer, som det nok er værd at se nærmere på.

Ved udarbejdelsen af den første udgave af *Tingleff Navnebogen* afstod jeg herfra, blandt andet fordi en række professionelle historikere og arkivarer allerede havde kommenteret levnedbeskrivelsen i 1917 i *Slægterne Tinglev og Wiuff*¹.

Men jeg har siden fået lyst til at forsøge at uddybe de genealogiske oplysninger.

Slægten på Vippelgård

Engang i vikingetiden (omkring år 800-1100) byggede en kvinde ved navn *Wipa* et bol, altså en gård, 1½ km vest for byen Tinglev, hvor *Tinge* havde haft *sin* bebyggelse.

Hendes gård blev kaldt *Wipabøl*². I århundredernes løb glemte man, at bøl betød gård, og gården kaldtes *Vippelgård*.

Vi ved intet om *Wipa*, udover at hun nævnes i det gamle *Sagn om kongsgården i Eggebæk*. Sagnet, der fortælles på egnen endnu i begyndelsen af 1900-tallet, er for det meste et vandresagn, men har nogen interesse for os på grund af navnestoffet: På kongsgården i Eggebæk, der ligger kun 3½ km syd for Vippel, sad i henedsk tid en ung Kong Vøvl, der havde fem søskende: Thyng, der boede i Tinglev, Balder, der boede i Bolderslev, Klip, boede i Klipleve, Unde, der boede i Undeleve og *Vibke, der boede i Vippel*³. (Jævnfør også Nissen Tingleff'ernes slægtstradition om fire stambrødre, omtalt side 54).

I 1421 menes den sønderjyske herremand *Emmike Esbernsen* at være ejer af 8 gårde i Slogs Herred blandt andet Vippelgård. Selvom hans slægt senere i århundredet besad ikke mindre end 140 gårde, menes det, at slægten muligvis stammer fra en af de 8 gårde.

I 1491 solgte Emmike Esbernsens søn Eriks enke Barbara von der Wisch Vippelgård til Hans von Ahlefeldt. Ifølge skødebrevet bebos gården da af *Mads Madsen (Mattis Mattissen)*⁴. Denne gårdfæster på Vippelgård er efter al sandsynlighed Nis' forfader *Mads Vippel (Matths Wippel)*.

Hans von Ahlefeldt tilskødede imidlertid allerede 3 måneder senere gården til Løgumkloster⁵. Det fremgår ikke, hvad han fik for gården. Der kan være tale om alt lige fra en sum penge til en modydelse i form af klosterbegravelse og sjælemesse efter hans død. Hverken hans eller Mads Vippels navn findes dog tilsyneladende i Løgumbogens lister over flere hundrede personer, der blev læst sjælemesser for i klostret.

Det ville jo ellers have været morsomt at finde et sådan motiv for Mads' klosterbegravelse i cisterciensermunkenes gråhvide ordensdragt

Der kan være sket en sammenblanding med Hans von Ahlefeldts (eventuelle) endeligt, idet Mads Vippel jo blot var fæster på Vippelgård, og derfor ikke kunne skænke gården eller store værdier til klosteret. Men på den anden side kan der også være tale om en modydelse for en *aktivitet* overfor klosteret. Man må huske, at gårdfæsterne ikke kan sammenlignes med senere århundreders fæstebønder i kongeriget. Der var nemlig på Mads' tid ofte kun lille forskel på gårdfæstere og selvejerbønder i Sønderjylland. Mange boede ikke på gården, men havde aktiviteter og gode indtægter andre steder fra.

Mads' efterfølger på gården var formentlig *Jes Iversen*. På grund af efternavnet kan det jo ikke have været hans søn, men muligvis hans svigersøn, idet Jes efter Mads' død kan have giftet sig med en datter på gården i forbindelse med overtagelsen af fæstet.

Jes Iversen fra Vippel er ifølge Løgumbogen blandt 8 tingsvidner i 1539 i en strid om et af klosterets markskel, og i 1548 anføres han som skatteyder til Løgumkloster⁶.

Vi er nu efter reformationen, og Løgumkloster med alle dets omkring 200 gårde er i 1544 tilfaldet Christian III's bror hertug Hans den Ældre af Haderslev, men med typisk sønderjysk konservatisme opretholdes den administrative enhed omkring klosteret, selvom gårdene er spredt ud over 20 kirkesogne, der hører til andre amter. Løgumkloster amt opretholdes også efter 1580, hvor klosteret overgår til den gottorpske hertug, og efter 1713, hvor klosteret overtages af kongen, og helt frem til 1867⁷.

I 1567 nævnes en trætte om en gård, hvori *Jes Iversen* og *Jep Jessen*, *Vippel* forekommer⁸. Sidstnævnte må have været Jes Iversens søn.

Da Nis' far var Hans Hansen fra Vippel, må hans farfar have heddet *Hans*. Vi træffer da også en *Hans Jepsen* som gårdfæster på Vippelgård i 1607 i Jordebogen for Løgumkloster Amt (se aftrykket på næste side). Hvis slægtskonstruktionen er rigtig, hvad der er grund til at tro, så er Hans Jepsen søn af Jep Jessen.

Slægten har dermed i fire generationer været arvefæstere på gården. Et begreb, der var ret almindeligt i Sønderjylland¹¹.

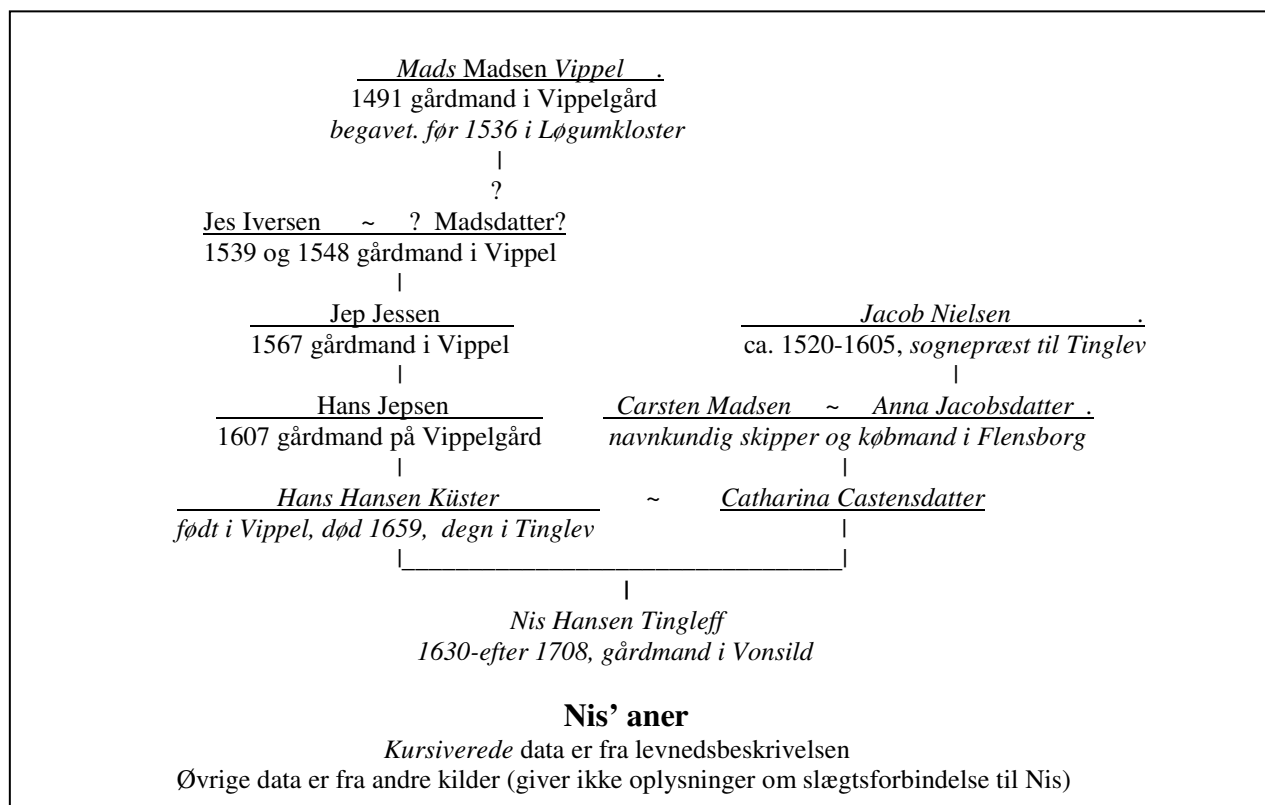
Hans Jepsen drev gården sammen med Nis Asmussen. Næsten alle gårdene bestyredes af to gårdfæstere, såkaldte *gårdbrødre*⁷.

Vippelgård figurerer i 1607 med 10 ørtig rug (= 100 skæpper), 3 ørtig byg (= 36 sk.), ½ ørtig boghvede (= 6 sk.) og 120 læs hør, i alt 250 sk. beregnet udsæd for al jord under plov, og gården hører dermed blandt de 50 største gårde under Løgumkloster⁷.

Noget tyder på at der er en vis estime omkring Vippelgårds beboere. Således er *Kristen Vippel*, der kan have været bror til Hans Jepsen, i 1605 den ene af to edshørere ved Aabenraa Byting⁹.

Hans Jepsens søn Hans Hansen, den senere sognedegn i Tinglev, var barnefødt i Vippel og dermed den sidste i slægten, der har boet på Vippelgård.

En generation senere i 1652 lå gården ikke mere alene, men var blevet en del af en lille

Der har dog været autoriteter, der i nogen grad har taget Nis' frimandsberetning for pålydende:

1) Professor dr. phil. Troels Troels-Lund var en af vore højst ansete historikere, som hele sit liv næsten udelukkende beskæftigede sig med 1500-tallet, og med sit hovedværk *Dagligt Liv i Norden i 16. Aarhundrede* - ifølge Dansk Biografisk Leksikon 1943 - må siges at være blevet grundlæggeren af dansk kulturhistorie. Han skriver i et brev af 29.11.1909 til slægtsbogen¹:

...Nogen almindelig Skik i faste fælles Former har dette næppe været. Men heraf følger ikke, at sligt ikke enkeltvis kan have fundet Sted. Jeg er tværtimod tilbøjelig til at tro, at der i Datidens hyppige Tilfælde af flugt og Fredløshed paa Grund af Drab eller anden Voldsdaad har svaret lokale Former for Afhjælpning deraf omtrent i Smag med den her omtalte. Retten til at yde Fred for en Tid har vel saa antagelig knyttet sig enten til en paa den Egn almindelig anset hæderlig Mand (muligvis også blot frygtet Mand) eller til et for fredhelligt anset Sted f. Eks. Kirke eller Kloster, der godt efter dets overgang til verdsligt Eje ved Reformationen kan have bevaret sit Ry...

2) Provst Johan Ryde skriver - tilsyneladende som en accepteret kendsgerning - at '*hans oldefader var aff de fri folck, der udi de tijder kunde freedde oc forbede i deris gaard en fredløss mand udi aar oc dag*'. Præsten var en anerkendt og belæst akademiker, der førte sin kirkebog på fire sprog (dansk, tysk, latin og græsk). Der ligger imidlertid muligvis en diskret distancering i præstens afsluttende bemærkning: *Hæc mihi in charta consignanda dictavit* [Dette dikterede han mig til at skrive ned på papir]?

Efterskrift

Jeg sendte denne artikel sammen med den første udgave af Navnebogen til tidligere landsarkivar Hans H. Worsøe, Landsarkivet i Aabenraa til kommentering.

Hans H. Worsøe, der er en af tidens førende genealoger og slægtsbogsforfattere, var så venlig i brev af 27. oktober 1998 blandt andet at skrive:

”Tak for brevet og den tilsendte Tingleff Navnebog, som jeg synes er en glimrende ting for familien at have.

Med hensyn til gåderne omkring Vippel kan jeg godt forstå, at efterkommerne bliver ved med at være optaget af problemerne og gerne vil have en endegyldig forståelse af, hvordan forholdene egentlig har været. Men som du selv skriver, hvor meget ved vi egentlig om, hvordan forholdene var for 400 år siden, og hvor meget ville vi kunne forstå af datidens tænke måde.

Jeg kan et stykke ad vejen gå med til teorierne, især synes jeg, at det mellemliggende kvindeled er en interessant teori....

Jeg finder det meget troværdigt, at pastor Rüdes latinske tilføjelse om, at han har fået det dikteret, skal tolkes som et forbehold: Jeg nedskriver det, jeg har fået berettet, men det er altså ikke mig, der har formuleret dette, som i øvrigt forekommer mig spændende. Det har helt klart været ham magtpåliggende at få netop dette levnedsløb nedskrevet og dermed bevaret....”

Kilder:

¹ *Slægterne Tinglev og Wiuff*

af Vilh. Skovgaard-Petersen 1917.

² *Sønderjyske Stednavne III*, side 649 samt

Olddanske Personnavne af O. Nielsen 1883.

³ *Chronik des Dorffes Tingleff von den Anfängen bis 1920*, side 22-28 af Hans Fr. J. Hansen, 1990.

⁴ *Løgumbogen*, se *Scriptores Rerum Danicarum*, bind VIII, side 49.

⁵ *Løgumbogen*, se *Scriptores Rerum Danicarum*, bind VIII, side 47.

⁶ *Løgumbogen*, se *Scriptores Rerum Danicarum*, bind VIII, side 44, og *Skattelisten for Løgumkloster Len 1548*.

⁷ Artiklen *Løgum Kloster og dets Gods* af M. Mackeprang (*Sønderjyske Aarbøger* 1945, side 20-114).

⁸ *De Hansborgske Domme 1545-1578*, side 662, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie 1994.

⁹ Artiklen *Fra Aabenraa Byting* (*Sønderjyske Aarbøger* 1923, side 124).

¹⁰ Caspar Danchwerts atlas fra 1652.

¹¹ *Ejendomshistorie i Sønderjylland*, side 26 af Lars N. Henningsen, 1996.

¹² *Deutsche Rechtsalterthümer* af Jacob Grimm, 4. udgave 1899, side 532-540.